

УДК 378.011.3-051:811.111.373.3

Наталія Мелекесцева

Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка

ORCID ID 0000-0003-0330-2920

DOI 10.24139/2312-5993/2021.03/177-186

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті схарактеризовано особливості формування іншомовної фонетичної компетентності майбутніх учителів англійської мови початкової школи як компонента їх методично-професійної компетентності під час вивчення навчальної дисципліни «Теоретичні основи початкового курсу англійської мови». Конкретизовано програмні компетентності та результати вивчення навчальної дисципліни, подано алгоритм формування артикуляційних навичок здобувачів вищої освіти на основі авторських матеріалів. Наголошено на необхідності професійно орієнтованого засвоєння фонетичних знань і врахування педагогічної фонетики під час підготовки майбутніх фахівців до навчання іноземної мови в початковій школі.

Ключові слова: фонетична компетентність, методична професійна компетентність, професійна підготовка, артикуляційні навички, майбутні вчителі англійської мови початкової школи.

Постановка проблеми. В умовах реформування національної системи освіти та запровадження Нової української школи актуалізується потреба в підготовці вчителя нової формації, агента змін в освіті, здатного впроваджувати новітні методики й технології навчання та забезпечити якісну освіту учнів молодшого шкільного віку. Відповідно, потребує модернізації й процес професійної підготовки вчителя іноземної мови, адже на сучасному етапі розвитку суспільства спілкування іноземними мовами – це життєво необхідне вміння особистості XXI століття, одна з ключових компетентностей НУШ.

Активний розвиток міжнародних інтеграційних процесів спричинив значні зміни в підходах до сучасної іншомовної освіти, адаптацію її до європейських стандартів. У контексті європейських вимог поглиблення іншомовної підготовки здобувача освіти відбувається переорієнтація закладів вищої освіти України на підготовку висококваліфікованих, компетентних, конкурентоздатних фахівців, здатних навчатися впродовж життя, удосконалювати вміння й навички, ключові та професійно-методичні компетентності з метою виховання нової генерації українців, забезпечення умов для ефективної життєдіяльності та спілкування молоді в умовах глобалізації та плюрилінгвізму.

У науковій літературі під фаховою підготовкою вчителя іноземної мови розуміють процес формування спеціальної теоретичної та практичної професійної науково-предметної й методичної компетентності, яка є основою для виконання функцій учителя іноземної мови, формування професійної культури й готовності до саморозвитку й самоосвіти (Волотівська, 2020, с. 7).

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел виявив, що проблеми загальної професійної та методичної освіти майбутніх учителів іноземної мови початкової школи в Україні висвітлено у працях О. Бігич, Н. Бориско, І. Волотівської, Л. Калініної, О. Коломінової, С. Ніколаєвої, С. Роман, І. Самойлюкевич та ін. Ученими виокремлено основні стратегічні напрями фахової підготовки вчителя іноземної мови початкової школи, зокрема: загальнотеоретичний (вивчення базових педагогічних і філологічних дисциплін), методичний (оволодіння методиками навчання предметів початкової школи) та психологічний. Виявлено, що у процесі підготовки вчителя до навчання молодших школярів іноземної мови варто інтегрувати як теоретико-лінгвістичну та практичну мовно-мовленнєву підготовку, так і теоретико-практичну методичну підготовку.

У контексті професійної підготовки вчителя іноземної мови початкової школи особливої актуальності, на нашу думку, набуває формування іншомовної фонетичної компетентності вчителя, мовлення якого виступає зразком для наслідування, так і методичних умінь для навчання вимови молодших школярів, адже на першому рівні загальної середньої освіти закладаються основи фонетичної компетентності – *здатність до коректного артикуляційного й інтонаційного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших осіб.*

Мета статті – схарактеризувати особливості формування професійно орієнтованої фонетичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи під час вивчення навчальної дисципліни «Теоретичні основи початкового курсу англійської мови».

Методи дослідження: критичний аналіз літературних джерел, методи синтезу, порівняння й узагальнення, вивчення передового педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Процес формування фонетичної компетентності передбачає засвоєння фонетичного матеріалу, формування фонетичних навичок і їх динамічну взаємодію на основі загальної мовної та фонетичної усвідомленості (Бориско, 2011, с. 3).

Формування фонетичної компетентності здобувача освіти у процесі фахової підготовки реалізується як під час вивчення практичних

філологічних дисциплін (іноземної мови, практичного курсу англійської мови), так і теоретичних навчальних дисциплін, зокрема навчальної дисципліни «Теоретичні основи початкового курсу англійської мови». Ця дисципліна належить до вибіркових дисциплін професійної підготовки здобувача вищої освіти та вивчається на другому році навчання (3 семестр), охоплює 4 кредити ЄКТС, загальний обсяг дисципліни – 120 год., 48 год. з яких відведено на навчальні заняття (лекційні заняття – 20 год., практичні заняття – 28 год.), 72 год. – на самостійну роботу.

Мета вивчення навчальної дисципліни «Теоретичні основи початкового курсу англійської мови» – ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями будови фонетичної та лексичної системи англійської мови, словотвором, морфологічною та семантичною структурою англійського слова, етимологічними засадами англійської лексики, стилістичним і фразеологічним складом сучасної англійської лексичної системи, варіантами англійської мови; підготовка здобувачів вищої освіти до аналізу та критичної інтерпретації системного характеру мови, функціонально-семантичних зв'язків між одиницями різного рівня.

Програмні компетентності навчання визначаються як здатність здобувача освіти до використання теоретичних знань із фонетики та лексикології сучасної англійської мови під час аналізу фактичного матеріалу та навчання англійської мови в початковій школі.

Результатами вивчення *навчальної дисципліни «Теоретичні основи початкового курсу англійської мови» (розділ «Фонетика»)* передбачено:

- засвоєння фонетичного матеріалу: основних теоретичних відомостей про фонологічну систему англійської мови, особливості артикуляції голосних і приголосних, правила складоподілу, наголосу й інтонування;

- формування фонетичних навичок (рецептивних/слухових (фонематичний та інтонаційний слух) і репродуктивних/вимовних (артикуляція та інтонація), які передбачають правильну артикуляцію голосних і приголосних звуків англійської мови, дотримання акцентуаційних норм, редукції голосних, інтонування простих, складних і простих ускладнених речень; здійснення порівняльного аналізу фонетичних явищ англійської та української мови (артикуляція звуків, наголос у словах, реченнях, вимова звукосполучень тощо).

Схарактеризуємо особливості формування артикуляційних навичок здобувачів освіти на заняттях із *«Теоретичних основ початкового курсу англійської мови»*.

Під час вивчення звуків англійської мови на лекціях висвітлюються теоретичні відомості щодо класифікації голосних/приголосних, особливості їх вимови, контрастування з подібними звуками, характеризуються труднощі опанування англійськими голосними/приголосними українськими школярами.

На практичних заняттях здобувачі освіти працюють за таким алгоритмом: опрацьовують теоретичний матеріал щодо вимови звука, переглядають відео, де носії мови навчають правильно артикулювати звук, встановлюють звуко-буквені відповідності, вправляються в артикуляції звука ізольовано, у словах, фразах і мовленнєвому потоці, зіставляють звуки з подібними чи контрастними англійськими/українськими звуками.

Наведемо приклад роботи зі звуком [θ] (Мелекесцева та Чисановська, 2010, с. 126-128).

1. HOW TO MAKE THE SOUND [θ]

Put your tongue between your teeth, open your mouth just a little, take a deep breath and blow out the air, being careful not to let your tongue move from its position. Listen to yourself carefully as you say it and be very careful never to substitute [t] or [z].

Target sound: [θθθθθ].

2. SPELLING

[θ] is usually spelled **th**: *thin, thick, birthday, month*.

3. READING TABLE

<i>thin</i>	<i>birthday</i>	<i>both</i>
<i>thanks</i>	<i>something</i>	<i>month</i>
<i>thirty</i>	<i>sympathetic</i>	<i>mouth</i>
<i>theatre</i>	<i>healthy</i>	<i>north</i>
<i>thumb</i>	<i>athlete</i>	<i>south</i>
<i>Thursday</i>	<i>arithmetic</i>	<i>path</i>

4. TONGUE-TWISTERS AND RHYMES

- *First think then speak.*
- *Through thick and thin.*
- *They're as thick as thieves.*
- *Set a thief to catch a thief.*
- *Truth and roses have thorns.*
- *Wealth is nothing without health.*
- *If a thing's worth doing, it's worth doing well.*
- *I thought, I thought of thinking of thanking you.*
- *Thirty thousand feathers on a thirsty thrush's throat.*

- *Elizabeth's birthday is on the third Thursday of this month.*
- *Thoughtful Thad tumbled through the thick thank you cards.*
- *Thirty-three thousand people think that Thursday is their thirtieth birthday.*

• *Thirty-three thirsty, thundering thoroughbreds thumped Mr. Thurber on Thursday.*

• *Arthur Smith, a thick-set, healthy athlete sees three thieves throw a thing round Thea's throat and threaten to throttle her.*

• *I thought a thought, but the thought I thought wasn't the thought I thought I thought. If the thought I thought I thought had been the thought I thought, I wouldn't have thought so much.*

• *A thatcher of Thatchwood went to Thatchet a-thatching.*

Did a thatcher of Thatchwood go to Thatchet a-thatching?

If a thatcher of Thatchwood went to Thatchet a-thatching,

Where's the thatching the thatcher of Thatchwood has thatched?

• *I think.*

I think I heard Thea said.

I think I heard Thea said that Timothy and Arthur had had to thread.

I think I heard Thea said that Timothy and Arthur had had to thread their way through the thick crowd.

• ***The Old Grey Goose***

An old gray goose am I. Th! Th! Th!

I stretch my neck and cry At puppies passing by!

I like to make them cry! Th! Th! Th!

When puppies jump and run, Th! Th! Th!

I think it's lots of fun!

I'm sure they'd like to be An old grey goose like me! Th! Th! Th!

5. DIALOGUES

MY BIRTHDAY'S ON THURSDAY

Ruth: *It's my birthday on Thursday. My sixth birthday.*

Arthur: *My seventh birthday's on the 13th of next month, so I'm – let me think – 333 days older than you, Ruth.*

Ruth: *Do you always put your thumb in your mouth when you're doing arithmetic, Arthur?*

Arthur: *My tooth's loose, Ruth. See? I like Math. I came fourth out of 33. My father's a mathematician.*

Ruth: *My father's an author. He writes for the theatre. We're very wealthy. When I'm 30 I'll have a thousand pounds.*

Arthur: *I'm going to be an Olympic athlete. I may be thin but Mr. Smith says I've got the strength of three. Watch me. I'll throw this thing the length of the path.*

Ruth: *Oh Arthur! You've thrown earth all over us both. I am filthy! Now they'll make me have a bath!*

2. A: *Everything went wrong on Thursday.*

B: *What happened?*

A: *I woke up with toothache. I rang the dentist three times, but there was no reply. The fourth time, I got through. He gave me an appointment at three thirty. I thought it would be soothing to have a bath. But I tripped getting out of the bath. I hit my mouth on the tap, and broke three teeth.*

B: *Did that cure your toothache?*

A: *No, I had three broken teeth and toothache.*

[θ] – [s]

A: *I think there's something wrong with me.*

B: *What's the matter?*

A: *I've got a sore throat.*

B: *That doesn't sound very serious.*

A: *My throat has been sore for three days. And I'm thirsty.*

B: *Well the weather is hot. I expect that's why you feel thirsty.*

A: *You're not very sympathetic. I'm thinking of going to the Health Centre. If there's anything seriously wrong with my throat, Doctor Thorne will see to me.*

B: *I don't think it's worth it. Doctor Thorne will be less sympathetic than me.*

[θ] – [t]

A: *You forgot Theo's birthday on Tuesday!*

B: *Oh no! I knew his birthday was this month, but I thought it was the tenth.*

A: *No, it's the fourth.*

B: *Did he have a birthday party?*

A: *Yes, he had thirteen friends to tea.*

B: *Goodness! I didn't think three-year-olds had as many as thirteen friends.*

Формування фонетичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови здійснюється на основі засвоєння знань лінгвістичної фонетики. Проте надзвичайно важливою в цьому процесі є професійно-методична орієнтація здобувачів вищої освіти на навчання фонетики

іноземної мови молодших школярів. Варто наголосити, що з метою формування фонетичної компетентності молодших школярів на апроксимованому рівні майбутні вчителі повинні використовувати знання так званої педагогічної фонетики («фонетики учня»), яка за своєю природою завжди контрастивна, оскільки враховує вплив рідної мови. Особливо актуальним для вчителя іноземної мови є дотримання методичного принципу зіставного аналізу фонологічних систем рідної та іноземної мов, згідно з яким методика введення звука, вибір і кількість вправ для оволодіння ним у рецепції та репродукції/продукції зумовлена його схожістю/розбіжністю зі звуками рідної мови. За цією ознакою всі звуки іноземної мови умовно поділяють на три групи (Бігич, 2006; Котенко, 2013).

До першої групи належать звуки, максимально наближені до звуків рідної мови за своїми акустичними особливостями й артикуляцією, наприклад: [b], [m], [s], [z]. Формування навичок їх вимови не викликає в молодших школярів особливих труднощів, оскільки відбувається позитивний перенос навичок з рідної мови в іноземну. Такі фонemi можна вводити в мовлення учнів без спеціальної роботи над ними, обмежившись лише вправами на імітацію.

Друга група містить звуки, які, на перший погляд, дуже схожі зі звуками рідної мови, але відрізняються від них за суттєвими ознаками. Це фонemi близького ряду: приголосні [p], [k], [n], [t], [d], [l], [ʃ], [ʒ], [tʃ], [dʒ]; голосні [i:], [i], [e], [a:], [u], [u:], дифтонги [ai], [au], [ou]. Сприймання та відтворення цих звуків характеризується високим ступенем інтерференції. Учні автоматично переносять навички вимови цих звуків із рідної мови в іноземну, що призводить не тільки до появи акценту в мовленні, але й до помилок на рівні змісту.

У процесі ознайомлення учнів початкових класів зі звуками цієї групи необхідно брати за основу подібні елементи, наголошуючи на відмінностях їх вимови, аби учні не замінювали англійські фонemi українськими. Наприклад, англійський звук [p] схожий із українським [п], однак англійський варіант вимовляється із придихом. Якщо тримати перед губами аркуш паперу, то під час правильної вимови [p] він коливатиметься.

Звуки другої групи вимагають від учителя посиленої уваги та спеціального тренування шляхом виконання різноманітних вправ, особливо тих, де є контрастування з відповідними звуками рідної мови. Прикладом таких вправ є гра «Іноземці». Учитель пропонує дітям ситуацію: *«Ми – іноземці. Ми не знаємо, як вимовляти українські звуки. Тому ми замінюємо їх відповідними англійськими звуками»*.

[д] – [d]: *дім, дятел, діти, доміно.*

Дід Додон в дуду дудів, Діну дід дудою задів.

Третю групу утворюють фонemi далекого ряду – звуки, які не мають артикуляційних або акустичних аналогів у рідній мові: [ð], [θ], [ŋ], [w], [r], [h]. Фонemi третьої групи легко відрізнити від звуків рідної мови під час сприймання їх на слух, але для оволодіння їх вимовою треба сформувавши абсолютно нову артикуляційну базу. Щоб усунути труднощі та зробити таку роботу цікавою, необхідно використовувати ігрові прийоми.

Наприклад, щоб вимовити звук [w], дітям можна запропонувати дмухнути на уявну кульбабку або ж задути уявну свічку, а після цього відразу посміхнутися. Учитель наголошує, що губи повинні мати округлу форму.

Під час ознайомлення зі звуком [h] дітям варто зазначити, що він дуже відрізняється від українського [x]. Щоб його правильно вимовити, слід пригадати, як дихає собака, або спробувати подихати на дзеркальце, щоб воно запітніло.

Під час тренування вимови звука [ŋ] можна запропонувати дітям попірнати – закрити носики та вимовити звук [ŋ]. Треба притиснути язик до верхнього піднебіння та видихнути повітря через ніс. Варто наголосити дітям, що язик повинен торкатися альвеол («горбиків» за верхніми зубами), а не зубів.

Для вимови звуків [ð] – [θ] можна познайомити дітей зі старою-престарою змією та працювитою бджілкою. У старої змії випало багато зубів і тепер вона замість [s] вимовляє [θ]. А працювита бджілка перепрацювала й не мала сил вимовляти [z], тому виходило [ð].

Варто пам'ятати, що у процесі роботи над окремим звуком необхідно дотримуватися такої послідовності: аудіювання слова з новим звуком – виділення нового звука й аудіювання його в порівнянні з подібними звуками – вимова звука у складі слова – вимова ізольованого звука – вимова звука у складі слова і в мовленнєвому потоці (Бігич, 2006).

Зауважимо, що врахування методичного принципу зіставного аналізу фонологічних систем рідної та іноземної мов у процесі формування англomовної фонетичної компетентності молодших школярів дозволяє закласти основи правильної вимови, яка є базовою характеристикою мови, фундаментом для розвитку та вдосконалення іншомовленнєвих умінь і навичок. Сформована фонетична культура вчителя іноземної мови та методично правильна організація спостереження за іноземним мовленням сприяють розв'язанню основних проблем оволодіння англійською фонетикою

початкового рівня навчання: енергійний характер мовлення, поява звуків, відсутніх у рідній мові, особливе промовляння кінцевих приголосних тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Основним завданням підготовки висококваліфікованих учителів іноземної мови відповідно до європейських стандартів і світової практики іншомовної освіти є професійно орієнтована лінгвістична підготовка майбутніх фахівців, необхідна для формування в них професійно-методичної компетентності. Установлено, що інтегрування мовної теорії та методичних особливостей її навчання в початковій школі сприяють формуванню індивідуальної освітньої та професійної траєкторії здобувачів вищої освіти, підвищенню їх професіоналізму, а також розвитку адекватного контролю за рівнем сформованості фахових знань і вмінь.

Перспективу подальших розвідок у пропонованому напрямі вбачаємо у здійсненні аналізу технологій дистанційного навчання, які використовуються в процесі підготовки вчителя іноземної мови початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

- Бігич, О. Б. (2006). *Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи*. Київ: Ленвіт (Bihych, O. B. (2006). *Theory and practice of forming methodological competence of the teacher of a foreign language in primary school*. Kyiv: Lenvit).
- Бориско, Н. Ф. (2011). Методика формування іншомовної фонетичної компетенції. *Іноземні мови*, 3 (67), 3-14 (Borysko, N. F. (2011). Methods of forming foreign phonetic competence. *Foreign languages*, 3 (67), 3-14).
- Волотівська, І. В. (2020). *Розвиток змісту фахової підготовки вчителя іноземної мови у педагогічних навчальних закладах в Україні (друга половина XX ст. – початок XXI ст.)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Житомир (Volotivska, I. I. (2020). *The Content Development of Foreign Language Teacher's Professional Training in Pedagogical Educational Institutions in Ukraine (late 20th – early 21st century)* (PhD thesis abstract). Zhytomyr).
- Колесник, О. С., Гаращук, Л. А., Гаращук, К. В. (2015). *Теоретична фонетика англійської мови*. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка (Kolesnyk, O. S., Harashchuk, L. A., Harashchuk, K. V. (2015). *Theoretical phonetics of English language*. Zhytomyr: Zhytomyr State Ivan Franko University Publishing House).
- Котенко, О. В., Соломаха, А. В. (2013). *Методика навчання іноземних мов у початковій школі*, О. В. Котенко (ред.). Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка (Kotenko, O. V., Solomakha, A. V. (2013). *Methods of teaching foreign languages in primary school*. In O. V. Kotenko (Ed.). Kyiv: Kyiv V. Hrinchenko Univ.).
- Мелекесцева, Н. В., Чисановська, Л. Й. (2010). *Практична фонетика англійської мови*. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А. (Mieliekiestseva, N. V., Chysanovska, L. Y. (2010). *Practical phonetics of English language*. Kamianets-Podilskyi: PE Buinytskyi O. A.).

РЕЗЮМЕ

Мелекесцева Наталия. Формирование профессионально ориентированной фонетической компетентности будущих учителей английского языка начальной школы.

В статье охарактеризованы особенности формирования иноязычной фонетической компетентности будущих учителей английского языка начальной школы как компонента их методическо-профессиональной компетентности при изучении учебной дисциплины «Теоретические основы начального курса английского языка». Конкретизированы программные компетентности и результаты изучения учебной дисциплины, представлен алгоритм формирования артикуляционных навыков студентов на основе авторских материалов. Отмечена необходимость профессионально ориентированного усвоения фонетических знаний и учета педагогической фонетики при подготовке будущих специалистов к обучению иностранному языку в начальной школе.

Ключевые слова: фонетическая компетентность, методическая профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, артикуляционные навыки, будущие учителя английского языка начальной школы.

SUMMARY

Mieliekiestseva Nataliia. Formation of professionally oriented phonetic competence of future primary school English teachers.

The article deals with the peculiarities of formation of foreign language phonetic competence of future primary school English teachers as a component of their methodological and professional competence while learning the discipline "Theoretical basis of primary course of English". It has been analyzed the syllable competences and learning outcomes concerning the phonetical training of students. The structure of formation of the learners' articulation skills on the basis of the author's materials is given. In lectures the theoretical information on the classification of vowels/consonants, features of their pronunciation, contrasting with similar phonemes, the difficulties of mastering English vowels/consonants by Ukrainian students are covered. In practical classes, students work according to the following algorithm: learn the theoretical material on phonemes pronunciation, watch videos with native speakers teaching to pronounce phonemes correctly, establish sound-letter correspondences, practice pronunciation of phonemes (in isolation, in words, phrases and speech continuum), compare phonemes with similar or contrasting English/Ukrainian phonemes.

Formation of future foreign language teachers' phonetic competence is carried out on the basis of mastering the knowledge of linguistic phonetics. However, the professional and methodological orientation of students to teaching phonetics of a foreign language in primary school is extremely important in this process. It is emphasized that in order to form junior pupils' phonetic competence at an approximate level, future teachers should take into account the methodological principle of comparative analysis of phonological systems of native and foreign languages, according to which the method of phoneme presentation, choice and number of exercises for the formation of receptive and reproductive skills is defined by the phoneme's nature and its similarity with native language phonemes. Such approach lays the foundations of correct pronunciation, which is the basic characteristic of the language, foundation for the development and improvement of foreign language skills. The formed phonetic culture of a foreign language teacher contributes to the solution of the main problems of mastering English phonetics at the primary stage. The prospect for further research includes the analysis of distance learning technologies used in the process of training a foreign language teacher of a primary school.

Key words: phonetic competence, methodological professional competence, professional training, articulation skills, future primary school English teachers.